

Kapitel 1

Det västerländska skolsystemets spridning

Trots alla försök att reformera skolan har den förblivit oförändrad genom alla århundraden, åtminstone i stort. En av förklaringarna till detta kan ligga i den internationella expansionen den rönt. Därmed blir det omöjligt att ändra på för enskilda aktörer, t.ex. ett litet land som Sverige. En allmän medvetenhet internationellt om skolans beskaffenhet och brister är det enda som kan påverka den i någon större utsträckning.

Hur har då det västerländska skolsystemet spridit sig så till den grad att det blivit nästan allena rådande? Delvis genom västs militära erövringar, delvis genom efterhärming; det västerländska systemet har ansetts vara det bästa.

Den första expansionen för den västerländska skolan skedde under den hellenistiska eran då grekisk kultur spreds genom Alexanders erövringar. Vid Alexanders död hade hela Mindre Asien och Egypten erövrats. Rom tog sedan över det grekiska systemet och förde det till alla sina provinser. Sålunda spred det sig västerut tillsammans med alla andra aspekter av romerskt liv. Frankrike, Spanien, England, t.ex. blev alla delar av det romerska riket.

När Rom sedan kristnades föll lotten på kyrkan att erbjuda ett alternativ till utbildningsväsen. Klosterskolan blev den institution som skulle ta över efter att den klassiska modellen fallit ur bruk. Klosterskolan förde vidare det antika arvet samtidigt som den åtog sig nya uppgifter: bibelstudier, apologetisk litteratur, kyrkohistoria etc. De första seklerna av den kristna eran i Rom såg en blandning av ansträngningar att bevara det antika arvet och ägnandet åt den kyrkliga gärningen.

När den romersk-katolska kyrkan delades i en Östromersk kyrka och en Västromersk blev den Västromerska den mest dynamiska. Västrom upplevde ett uppsving som ledde till inrättandet av katedralskolor och universitet.

Som förberedelse till universitetsstudier lästes främst de sju fria konsterna, d.v.s. grammatik, retorik, dialektik (trivium) och aritmetik, musik, astronomi och geometri (quadrivium) Speciellt trivium var viktig i den inledande latinundervisningen. Alla ämnen krävde latinkunskaper.

Kyrkan skötte alltså under lång tid det mesta av den bokliga lärdomen. Denna skulle utvidgas i takt med att kristendomen spreds till övriga Europa. Norden, Balkan, Ryssland, sist de baltiska staterna kristnades och den grekisk-romerska undervisningen infördes som en naturlig del vid skolorna. Universitet grundades så småningom i alla europeiska länder.

När den koloniala expansionen tog fart på 1500-talet följde kyrkan med. Missionärer var ofta medpassagerare redan i de första expeditionerna och dessa var ivriga att lära ut kristendomen.

I de första portugisiska och spanska erövringarna var det katolska klosterordnar som tog på sig att omvända befolkningarna i de nyerövrade områdena. Dominikaner, franciskaner och jesuiter var några av de mest aktiva ordnarna.

De reformerade kyrkorna i de protestantiska länderna följde snart efter och en uppsjö missionsällskap bildades för att sprida den rätta läran.

Skolorna blev för det mesta katekesskolor av det enklaste slaget. Där lärde eleverna sig grunderna i den kristna läran. Psalmsång var en ofta förekommande ingrediens. Så småningom lärdes också ut läs- och skrivkonsten och räkning. Ambitionerna med primär- och sekundärskolor blev sällan mer än att skapa en kopia av undervisningen i Europa och Västerlandet (Sundkler sid. 637).

I Latinamerika grundades den första skolan 1523 i Texcoco i Mexiko. Den skulle leva i 50 år, indianledares barn utbildades av missionärer. Skolan var en religiös institution som även utbildade hantverkare för kyrkobyggen.

Även i Nordamerikas kolonier var undervisningen i skolorna religiös och inspirerad av den engelska skolan. 1636 grundades den första institutionen för högre utbildning (Harvard). Modellen var engelsk. (Cremin, 1970, sid. 211)

Skolorna var ibland ledda av missionärer som ville främja lokal kultur. Bibelöversättningar till lokalspråken var vanliga. Detta försvann allt eftersom kyrkan försvagades som institution och nationalismen tog över. Utbildning fick allt större betydelse för kolonialadministrationen vilket innebar att den tog mycket tid från det kyrkliga arbetet för missionären.

Från och med 1800-talet skedde spridningen av västerlandets skolsystem genom det utbredda anammandet i världen av en nationell, offentlig, obligatorisk skola. Denna inrättades i alla de kolonier som efter hand blev fria efter förebild från Europa och USA. Tankar om en egen alternativ skola var ofta omöjliga att genomföra på grund av brist på ekonomiska resurser och utbildade pedagoger (t.ex. i de nya afrikanska länderna, se Brock-Utne, 2000, sid. 116) Det internationella skolsystemet spred sig till alla kontinenter. Nästan alla stater strävar idag mot detta skolväsen.

Att alla nationer anammat samma system kan ibland förvåna. Inte alltid har det skett med våld, med militär erövring. Exemplet Japan kan nämnas som lyckades undvika kolonisering. Man införde ändå det västerländska systemet eftersom det ansågs överlägset. Efter 1868 beslöt den japanska regeringen att man måste komma ikapp väst som innehade ett försprång i den vetenskapliga och tekniska utvecklingen. Man införde bland många andra åtgärder en omorganisering av skolan. Ett flertal länders skolsystem användes som inspirationskällor, den franska, den tyska och den amerikanska och man inrättade primärskolor, sekundärskolor och universitet.

Japan var redan förtroget med den västerländska vetenskapen. Under lång tid (från 1600-talet och framåt) hade ett utbyte skett genom en holländsk enklav, en ö "Dejima" som låg utanför Nagasaki. "Holländska studier" kallades en hel disciplin som innehöll många vetenskapliga ämnen, speciellt naturvetenskap och tekniska tillämpningar av dessa. Det rörde sig bl.a. om medicin, fysik, kemi, optik etc. Instrument som teleskop och mikroskop var kända sedan länge.

De västerländska vetenskapernas framsteg gjorde här att man inte kunde behålla det traditionella utbildningsväsendet. För att kunna vara i nivå med västerlandets tekniska utveckling var man

tvungen att reformera skolväsendet. Den upplevda efterblivenheten skulle begränsas med satsningar på utbildning. En bättre skola skulle gynna vetenskaplig utveckling. Det var inte den enda bevekelsegrunden men den var viktig.

Ett annat fall där det västerländska utbildningssystemet triumferade var i de socialistiska staterna som uppstod under 1900-talet. Både Sovjetunionen och Kina som blev kommunistiska behöll i stort det västerländska systemet, i Sovjet efter ett årtionde av experiment (Bowen "A history of Western education vol III sid. 504-506). Detta gäller över hela fältet från val av ämnen till klassundervisning. Vissa ideologiska ämnen fanns men västs vetenskapliga landvinningar gjorde också här ett annat system omöjligt. Komma ifatt väst var en ledstjärna och några större nymodigheter står inte att finna i de socialistiska staternas utbildningssystem. Språk, litteratur, matematik, naturvetenskap, geografi, historia finns alla med i kursplanerna. Vissa ämnen gavs en ideologisk eller en nationell prägel men bibehölls. Polyteknik kan dock nämnas som ett nytt ämne som premierades av t.ex. Östtyskland. Ämnet upptog dock aldrig mer än fem timmar i veckan (Klein 1980 sid. 63).

Utbildning som förberedelse för vetenskaplig forskning tycks således vara en av faktorerna bakom det västerländska systemets framgångar. Alla ambitiösa nationer var tvungna att investera i utbildning för att sedan kunna konkurrera inom produktion, handel, framställning av krigsmateriel. Utbildning leder till ekonomisk och teknisk utveckling, politisk styrka. Här som alltid går det att finna en statsmakts intresse som initierar en satsning inom utbildningsområdet.

Det västerländska skolsystemet fortsätter än idag att spridas över världen. De hörn av världen som ännu inte helt lyckats införa allmän skolplikt för alla enligt den städse förekommande modellen, och dessa ställen finns, analfabetism är vanlig i många länder, är alla måltavlor för utbildnings- och omvändelseivrarna. I fattiga länder verkar t.ex. olika missionsrörelser som alla stöder idén om att alla kristna ska kunna läsa. Biståndsorganisationer och stater avsätter betydande resurser till utbildning. Utbildning anses vara en rättighet för alla barn. Utan skolor kan inget land kalla sig modernt eller utvecklat.